

ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ӘДІСІНІҢ МАҢЫЗЫ

*Сыздықов Т.К., тарих пәні мұғалімі
«№4 арнайы мектеп –интернаты» КММ
Жүніс Қ.С., тарих пәні оқытушысы, г.ғ. магистрі
«Қарағанды жоғары гуманитарлық
колледжі»КМҚ
Қарағанды қ., Қазақстан*

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінің басты мақсаты –бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау. Бұл өз кезегінде ғаламтор технологияларының дамуына қарай электронды қызмет көрсетудің әртүрлі артықшылықтары мен басымдықтарының күнделікті өмірге тереңдеп енуімен байланысты. Қазіргі кезде ғылыми айналымға қосылып жатқан ғылыми технологияның қарқынды дамуы жаңа цифрландыру жүйесінің қолданысқа енуіне алып келді. Республикадағы барлық білім саласын заман ағымына, уақыт талабына, дамыған елдердің көшіне қосу үшін біздің ұрпақ осы өзгерістердің даму қозғалысынан қалмай, интеллектуалдық потенциалын дамытуы қажет. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы «Біз әуелі елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастауымыз керек» деп атап өткендей [1], жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу үрдісі қай заманда да өз маңыздылығын жоймайды.

XXI ғасыр білім ғасыры деп аталады. Оның басталуы жаңа мәселелермен ерекшеленеді. Өмір мен ғылымның барлық салаларында пайда болған ақпарат жыл сайын екі есе артып келеді. Қазіргі адамның алдында сұрақ туындайды, оның өсіп келе жатқан ақпараттық ағынды, жаңашылдықты қуып жету немесе одан сырт қалу. Барлығын қалай үлгеруге болады, оған жауап ақпаратты өңдеудің жаңа тәсілдерінде, оған жаңа көзқарастарда жатыр. Мұны алдымен мұғалімнің өзі, содан кейін оқушыларына үйрету үшін үйрену керек. Қоғам дамуының қазіргі кезеңіне қатысты білім беру технологиясы қоғамның қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратын функциялардың жиынтығын қамтуы керек (бір жағынан, мәдени өмірдің тұрақтылығы мен көбеюі үшін, екінші жағынан, жаңа, сәнді, кәсіби перспективалы және басқа бағыттарды дамыту үшін). Бұл жұмыс осындай білім беру технологияларының біріне - білім беру процесіне қатысушылардың функционалдық байланыстарын талдай отырып, студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне арналған және әртүрлі типтегі білім беру мекемелерінде және олардың ассоциативті құрылымдарында жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдардың әртүрлі салаларында оқушылардың ғылыми-зерттеу қызметін жобалау принциптерін әзірлеуді мақсат етеді.

Білім берудің жаңа стандарттарын қабылдау, мектептің жоғары сатысында бейінді оқытуды енгізу барлық жаңа мәселелерді қояды. Бейіндік оқыту оқушылардың оқу-зерттеу қызметін ұйымдастыруда жаңа мүмкіндіктер береді. Бұл жұмыс оңай емес, бірақ қызықты әрекет. Оқушының оқу-зерттеу жұмысын басқару-бұл ынтымақтастық, бірлескен авторлық, бірлескен шығармашылық мүмкіндіктері барынша ашылатын педагогикалық өзара әрекеттесудің бір түрі.

Интербелсенді әдістемені оқу үдерісінде қолдану туралы бірнеше еңбектердің авторы А.Қ. Әлімовтың еңбегінде «білім беру» анықтамасының өзіне талдау жасайды [2; 6]. Автордың пікірінше, берілген термин бүгінгі күннің талаптарына сай келмейді. Себебі, «білім беру» деген дұрыс па, білім игерудің заманауи концепциялары білім беру үдерісінің тиімділігі мен нәтижелілігін білім алушының белсенділігімен байланыстырады. Бұл қағидалар бойынша білім басқа бір тұлғаның «білімді беру» әдісінің ықпалымен пайда болмайды. Олай болған жағдайда мектеп мұғалімі білім алушының білімді игеруі үшін миына тек материалдарды тықпалап, түсіндіріп, бере беру керек. Бірақ бұл тиімді нәтиже беретініне ешқандай кепілдік жоқ. Сондықтан «білім берудің» орнына «үйрену, игеру, оқу/оқыту» ұғымдарын қолданған дұрыс деген пікірді жақтайды.

Білім, жаңа ақпараттар жылдан жылға өсіп, ауқымы үлкейетіндігі шындық. Мысалы, барша адамзат баласы білетін білімі 1800-1900 жылдар аралығында екі есе өскен, ал 1901-1950 жылдар аралығында бұл көрсеткіш тағы орын алған, одан кейін 20 жылда және 15 жылда еселену болған. Ал қазір ғалымдардың көрсетуінше білім әр төрт жыл сайын екі есеге ұлғайып отырады [2; 8]. Демек, адам баласына өз өмірінде үздіксіз білім алумен айналысу қажеттігі туындайды. Сәйкесінше, заман ағымына сай біліп алып, еңбек нарығына қажетті маман болу үшін білім беру ордалары білім алушыны үнемі ізденісте жүретін, креативті көзқарасы, дүниетанымы қалыптасатындай сапалы біліммен қамтамасыз ету қажеттігі туындайды. Ал бұл процес үздіксіз өзгеріп отыратын технологиялармен жабдықталуды талап етеді.

Формациялық жылжу жағдайындағы қоғам білім беру саласына білім беру қызметтеріне мемлекеттік және әлеуметтік тапсырыстың өзгеруіне байланысты жаңа талаптар қояды. Бұл кадрларды кәсіби даярлауға сұраныс құрылымының өзгеруімен, адамның білім беру тұжырымдамасына көзқарастарының өзгеруімен анықталады. Әлеуметтік-мәдени факторлардан басқа, білім жалпы білімнің білім беру бағдарламасына кіретін материалды шектеу мен таңдауды қажет ететін адамзаттың жиынтық білімінің көшкін тәрізді өсуімен байланысты. Бұл факторлар білім беру саласында осы қарама-қайшылықтарды шешуге тырысатын және қоғамның жаңа қажеттіліктерін қанағаттандыратын әртүрлі әлеуметтік-педагогикалық бастамалардың дамуын ынталандырады. Олардың көпшілігін білім беру технологиясы деп атауға болады.

Білім беру технологиясы білім беру процесіне қатысушылардың функционалды байланысының тәсілі ретінде түсініледі (Н.Г. Алексеев, А.Д. Хорец және т.б.). Біз білім беру және өндірістік технологиялар арасындағы түбегейлі айырмашылыққа назар аударамыз, бұл біз үшін өте маңызды.

Үлкен энциклопедиялық сөздікке сәйкес, «технология (грек тілінен техно- өнер, шеберлік, шеберлік және логия) - дайын өнім алу мақсатында шикізат пен жартылай фабрикаттарды алу, өңдеу немесе қайта өңдеу әдістерінің, тәсілдері мен тәсілдерінің жиынтығы». Басқаша айтқанда, технология - берілген нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін әрекеттер жиынтығы, технологияның тиімділігі анықталады, нәтижені көбейту дәлдігі. Білім берудегі мақсат пен нәтиже - оқушының жеке басын дамыту (оның өмір сүру құндылықтары мен мағыналарына ие болу және осы семантикалық өрістегі жеке және мәдени белсенділікті қамтамасыз ететін тиісті әдістерді игеру деңгейінде), білім беру технологиясы осы нәтижеге қол жеткізуді қамтамасыз етуі керек.

Алайда, мұндай нәтижеге қол жеткізу іс-әрекеттің типтік алгоритмдерін қою арқылы мүмкін емес. Бұл жағдайда нәтиже білім беру жұмыс істейтін құндылық-семантикалық кеңістікте болмайды (Р.Г. Каменскийге сәйкес мәдени немесе экзистенциалды), бірақ іс-әрекетті еліктеуге және позицияны бұрмалауға мүмкіндік беретін ресми өнімді (ситуациялық немесе әлеуметтік). Басқаша айтқанда, технологияны әкімшілік емес, желілік түрде басқару керек.

Білім беру технологиясын енгізу кезінде қайталанатын нәтижеге қол жеткізу үшін әсер ету алгоритмдерін дәл құндылық-семантикалық негізде орнату қажет. Біздің жағдайда, бұл білім беру мекемесінің ортасына әртүрлі мәдени және кәсіби дәстүрлерді сақтайтын бірнеше семантикалық ұстанымдарды енгізу арқылы қол жеткізіледі (жай сөзбен айтқанда, әртүрлі салалардағы мамандарды шақыру: мұғалімдер, ғалымдар, суретшілер және т.б.). Білім беру қызметінің әртүрлі нысандарын (үйірмелер, конференциялар, экспедициялар және т.б.) іске асыру кезінде олардың мазмұнды өзара іс-қимылын ұйымдастыру арқылы олар белгілі бір жолмен өзара іс-қимыл жасай бастайды. Бұл өзара әрекеттесудің түрі олардың арасындағы функционалдық байланыстардың сипатын анықтайды.

Қарқынды өзгертін өмір бізді адам өміріндегі зерттеу мінез-құлқының рөлі мен маңыздылығын және жаппай білім беру практикасындағы зерттеу әдістерін қайта қарауға мәжбүр етеді. ХХІ ғасырдың басынан бастап ғылыми ізденіс дағдылары мен дағдылары

өмірі ғылыми жұмыспен байланысты немесе онымен байланысты адамдарға ғана емес, айналасындағыларға да қажет екендігі айқын бола бастады. Олар әр адамға қажет. Сондықтан қазіргі мұғалімдердің мектептегі баланың оқу іс-әрекетін танымдық іс-әрекетке барынша жақындатуға деген ұмтылысы біртіндеп декларациядан нақты қажеттілікке ауысады.

Әлем күрделене түсуде және бүкіл әлемде демократиялық процестер көбейіп келеді. Жастар қиын мәселелерді шешуге, сыни тұрғыдан қарауға, балама пікірлерге ие болуға және дұрыс шешім қабылдауға қабілетті болуы керек екендігі айқын болады. Сондай-ақ, оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамыту және оқу процесінде оларға ықпал ету қажет екені анық.

Оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту технологиясының моделін Тирни, Ридэнс және Дишнер (1985), Ваухан және Эстес (1986), Донна Огл (1986) (ол «Инсерт» немесе «Мен Білемін-білгім келеді – білдім» стратегиясын әзірледі), Джиллет және Тэмпл (1996) сияқты әртүрлі авторлар мен ХХ ғасырдың 80-90 жж. олар сыни тұрғыдан ойлау туралы көптеген мақалалар жазды, онда сыни ойлауды сыни тұрғыдан ойлауға үйрету процесі ретінде түсінудің негізі және түпкілікті нәтиже - сыни тұрғыдан ойлау қабілеті анықталады. Ойлау идеяларды, олардың мағынасын түсінуді, қарама-қарсы көзқарастарды талдауды және салыстыруды қамтиды. Бұл авторлар сыни ойлау идеяларды біріктірудің күрделі процесі және өз тұжырымдамаларын жасау жолында шығармашылық ойлау екенін атап өтті. Бұл оқытудың мақсатты міндетін анықтайтын барлық деңгейлерде болатын белсенді және өзара әрекеттесетін танымдық процесс. Дэвид Клустер (АҚШ) өзінің «сыни ойлау деген не?» сыни ойлаудың толық анықтамасын береді:

- сыни тұрғыдан ойлау-бұл тәуелсіз ойлау және жеке тұлға;
- ақпарат сыни ойлаудың соңғы нүктесі емес, бастау болып табылады;
- сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қоядан және шешілетін мәселелерді түсінуден басталады;
- сыни ойлау сенімді дәлелге ұмтылу; сыни ойлау-бұл әлеуметтік ойлау.

Бұл жобаны Ресей мен Қазақстанда «ашық қоғам (Сорос қоры) – Ресей» институты әзірлеумен айналысады, жобаны зерделеу және енгізу жөніндегі жұмыс 1997 жылдан басталды. Ресейлік мұғалімдер арасында бұл технологияны зерттеу және енгізу С.И. Заир-Бек, И.В. Муштавинская, И.О. Загашев. Олар мұғалімдерге арналған «сыни тұрғыдан ойлау: даму технологиясы», «балаларды сыни тұрғыдан ойлауға үйрету», «сабақта сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» оқулықтарын әзірлеп, шығарды. Мұғалімге арналған бұл құралдар сыни тұрғыдан ойлау технологиясының стратегиясына сүйене отырып, сабақты ұйымдастыру мәселелерін қарастырады, сабақ алгоритмі мен әдістемелік әдістерді егжей-тегжейлі сипаттайды.

Оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту идеясының негізін қалаушылар мен авторлары американдық мұғалімдер болғанымен, орыс ғалымдары арасында бұл идеялар да болғанын атап өткен жөн (С.И. Заир-Бек мұны жоққа шығармайды). Мысалы, жаңашыл педагогтар В. Шаталов, Ш. Амонашвили және т.б.; дамытушылық оқыту тұжырымдамасының негізін қалаушылар В. Давыдов, Д. Эльконин, Л. Занков; проблемалық оқыту теоретиктері М. Махмутов, А. Матюшкин [3].

Зерттеушілік дағды оқушыда ес білген сәтінен бастап мектеп жасында қалыптасқан танымдық қызығушылығынан туындайтыны белгілі. Ойлау идеяларды, олардың мағынасын түсінуді, қарама-қарсы көзқарастарды талдауды және салыстыруды қамтиды. Сыни тұрғыдан ойлау идеяларды біріктірудің күрделі процесі және оларды өз тұжырымдамаларын құру жолында шығармашылық тұрғыдан түсіну. Бұл оқытудың мақсатты міндетін анықтайтын барлық деңгейлерде болатын белсенді және өзара әрекеттесетін танымдық процесс.

Сыни тұрғыдан ойлау-бұл ақпарат алудан басталып, шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі ойлау процесі.

Сыни тұрғыдан ойлау, талдау және синтездеу, шығармашылықпен жұмыс жасау қабілеттерін дамытуға ықпал ететін технологиялардың бірі – «оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту». Американдық авторлардың пікірінше, бұл технология «оқушы мен оқытушыны дамытуға бағытталған басқа педагогикалық тәсілдер мен технологияларға ашық».

Ойлау-бұл оқу, жазу, сөйлеу және есту қабілеті сияқты процесс. Бұл нақты, бар нәрсе туралы ойлануға мәжбүр ететін белсенді үйлестірілген күрделі процесс. Мұны контекстен тыс үйрету мүмкін емес. Сыни ойлауды мектеп курсының немесе күнделікті өмірдің жалпы мәнмәтінінен бөлек болған кезде үйренуге болмайды. Сыни тұрғыдан ойлауды үйрену үшін күнделікті курстың мазмұнын талдай отырып, мұны жасаған дұрыс [4; 7].

Оқушылардың білгендерін қолдана отырып, нақты мәселелерді шешуге мүмкіндіктері болған кезде оқу және сыни ойлау жақсарады. Оқыту ол студенттердің бұрынғы білімі мен тәжірибесіне негізделіп, білгендерін жаңа ақпаратпен байланыстыруға мүмкіндік береді. Сыни тұрғыдан ойлау мұғалімдер әртүрлі идеялар мен тәжірибелерді түсініп, қолданған кезде көрінеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Шығармалар. 6 томдық.-Алматы: «Ел-шежіре», 2013.-384 б.
2. Әлімов А.Қ. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану: Оқу құралы. / - Алматы, 2015. - 180 б.
3. Щетинин М.П. Педагогические инновации / - М.,1991. - 347 с.
4. Якиманская И.С. Знания и мышление школьника. Москва: Знание, 1985. - 248 с.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Тұтқыш А.Ж.

п.ғ.м, тарих пәнінің мұғалімі

Нығмет Нұрмақов атындағы мамандандырылған

мектеп-лицей-интернат

Қарағанды қ.,Қазақстан

Аннотация: Еліміз егемен болып, қазақ атын әлемге танылып жатқан кезінде еліміздің озық мұрасын жаңғырту - әр азаматтың қасиетті борышы. Қазақ тарихында ХХ ғасырдың бас кезі – түрлі оқиғаларға, саяси өзгерістерге толы кезең. Мақалада ХХ ғасырдың бас кезіндегі ұлт-азаттық қозғалыс тарихының өзекті мәселелерінің бірі – Алаш партиясының құрылуы, оның тарихи негіздері, саяси әлеуметтік сипаты және тарихта алатын орнын қарастырамыз.

Қазақ зиялылары саяси партия құру әрекетін бірінші орыс революциясы жылдарында-ақ қолға алған. ХХ ғасырдың басындағы елдегі аласапыран қиын кезеңде халықтың қамын ойлаған саяси күш – Алаш қозғалысы болды. Осы қозғалыстың басында – саяси мәдениеті әлемдік деңгейге көтерілген, оқыған, сауатты, кәсіби даярлығы заманына сай адамгершілік-имандылық қасиеттері ата-бабамыздың сан ғасырлық қастерлі құндылықтарымен сусындаған Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Тынышбаев, Ж.Ақбаев сияқты тұлғалар тұрса, солармен пікірлес – Ж.Досмұхамедов, М.Жұмабаев, С.Сейфуллин, М.Шоқай, Т.Рысқұлов, С.Сәдуақасов, Ж.Аймауытов, М.Әуезов т.б. одан әрі дамытты [1, 285 б.].

Алаш ұлттық партиясы — қазақтың тұңғыш ұлттық-демократиялық партиясы (1917 — 1920). ХХ ғ. қазақ тарихында терең із қалдырды. Алаш партиясының өмірге келуі:

-біріншіден, Ресей империясының Қазақстандағы отарлық басқару жүйесі дағдарысқа ұшырады

-екіншіден, ХХ ғасырдағы экономикалық даму